

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ АН УРСР У 1944 РОЦІ

Інститут археології АН УРСР був поновлений 7 липня 1944 р. До цього часу Інститут існував як відділ археології Інституту історії і археології АН УРСР. Ця організаційна форма існування нашого археологічного закладу пов'язана була з структурними змінами в системі закладів Академії наук УРСР в період евакуації в 1942—1943 рр.

Реевакуація Академії наук УРСР в Київ наприкінці березня 1944 р. поставила перед нашим відділом археології ряд важливих організаційних завдань. Не перериваючи роботи за своєю тематикою, нечисленні співробітники відділу (6 чол.) повинні були впорядкувати приміщення, яке займав Інститут археології до евакуації (по бульвару Шевченка, 14), й зробити його придатним для роботи, розшукати і концентрувати в цьому приміщенні все господарське та наукове майно, яке лишилося після господарювання в Києві німецько-фашистських окупантів. Разом з цим, потрібно було провести збирання розпорочених археологічних кадрів, організувати переїзд до Києва запрошених до роботи нових працівників, а також поновити й усталити зв'язок із спорідненими або близькими закладами.

Протягом квітня—червня 1944 р. значна частина цих завдань була виконана. Приміщення Інституту приведено до ладу (засклено більшість подвійних вікон, проведено необхідні слюсарські і столярські роботи), розшукано і приставлено до приміщення Інституту більшість меблів, розшукано, переглянуто й перенесено до Інституту більшість архівних матеріалів і значну частину книг бібліотеки, збільшено кількість наукового персоналу (до 10 чол.) і підібрано допоміжний персонал, налагоджено зв'язки з багатьма закладами Києва, з установами обласних центрів УРСР, з установами Ленінграда і Москви.

Ця велика і віддана робота створила можливість для ширшого розгортання діяльності відновленого на початку липня 1944 р. Інституту археології.

При поновленні Інституту була затверджена така його структура: 1) відділ археології суспільств первісно-общинного ладу, 2) відділ археології скіфо-сарматських племен і античних міст, 3) відділ археології слов'янських племен і міст Київської Русі, 4) Ольвійський історично-археологічний заповідник, 5) бібліотека й архів, 6) лабораторія реставрації і консервації. В третьому кварталі 1944 р. до складу Інституту був включений Львівський відділ.

Склад працівників на кінець 1944 р. в Інституті разом з Львівським відділом 22 наукових співробітники і 10 чол. обслуговуючого і науково-допоміжного персоналу. Крім того, Інститут закликав до своєї роботи

(на договірних принципах) ряд позамісцевих археологів (з Харкова, Одеси, Москви і Ленінграда), які працюють над українською тематикою.

Незабаром був затверджений тематичний план Інституту та його Львівського відділу. В цьому плані передбачено 10 тем для Інституту і 5 тем для Львівського відділу. Але фактично робота провадилася над 19 темами, бо 4 теми були додатково доручені співробітникам, які приїхали до Києва на роботу в четвертому кварталі 1944 р.

У проблемі „Історія і пам'ятки епохи первісно-общинного ладу на Україні“ опрацьовувалися такі теми: „Період бронзи на Волині“ (О. Ф. Лагодовська), „Пам'ятки первісного суспільства на середній Наддністрянщині“ (М. Я. Рудинський).

У проблемі „Історія і пам'ятки скіфо-сарматської епохи на Україні“: „Похоронні спорудження та влаштування жител у скіфів за археологічними даними“ (Є. Ф. Покровська), „Могильник культури полів поховань біля села Корчоватого під Києвом“ (І. М. Самойловський), „Пам'ятки культури полів поховань у північно-західній Україні“ (Є. В. Махно).

У проблемі „Історія і пам'ятки слов'янських племен на Україні“ опрацьовувалися теми: „Райковецьке городище“ (В. К. Гончаров), „Матеріали для складання археологічної карти Києва та його околиць“ (Д. І. Бліфельд), „Військове минуле українського народу за археологічними пам'ятками, ч. III. Зброя українського війська“ (Л. Д. Дмитров), „Нариси з історії України“ (Л. М. Славін).

Для Львівського відділу затверджено такі теми: „Доба полів поховань в західних областях УРСР та питання ранньослов'янської культури“ (М. Ю. Смішко), „Альбом пам'яток доби полів поховань перших сторіч нашої ери за збірками львівських музеїв“ (М. Ю. Смішко), „Глиняна пластика триніпільської культури в західних областях УРСР“ (К. К. Маєвський), „Мистецькі пам'ятки феодального Галича за останніми розкопами“ (І. Д. Старчук), „Археологічна карта античних стоянок на північному побережжі Чорного моря“ (Б. В. Білінський).

Крім цих робіт, О. Ф. Лагодовська закінчила попередню обробку архівних матеріалів С. С. Гамченка. До революції і протягом 20-х років С. С. Гамченко провів численні археологічні дослідження і відкрив велику кількість пам'яток матеріальної культури Волині та інших районів УРСР. Завдяки цій роботі можливо буде ввести в науковий обіг чимало нового археологічного матеріалу, що довгий час лишався без дальшого руху.

Скоро по реевакуації до Києва, в складних умовах війни, Інститут розпочав обслідування стану археологічних пам'яток України і організації справи їх охорони. Для цього був проведений ряд експедиційних виїздів: до Чернігова, Вишгорода, в Ольвію, в Нікополь та його околиці, в Ізюм і його околиці. Ці виїзди дали можливість зафіксувати величезні руйнування, яких заподіяли німецько-фашистські окупанти найвидатнішим пам'яткам, і в ряді пунктів добитися поліпшення справи охорони пам'яток.

В Києві була організована і працювала експедиція археологічного догляду, яка провадила археологічні спостереження над роботами на Хрещатику, на садибі колишнього Михайлівського монастиря і по інших місцях.

Крім тематичного і експедиційного планів роботи на 1944 р., Інститут розробив перспективний план дослідницьких і експедиційних робіт на ближчі роки. Цей план був поданий на обговорення на Першу всесоюзню

археологічну нараду (див. Матеріали к всесоюзному археологическому совещанию. Академия наук СССР, Институт истории материальной культуры. Москва, 1945, с. 167—171. III. Предварительные материалы к перспективному плану исследовательских и полевых работ Института археологии Академии наук УССР).

Велику увагу приділив Інститут участі в святкуванні XXV річниці Академії наук УРСР. Інститут організував виставку, присвячену археологічним досягненням Академії наук УРСР (в складі загальноакадемічної звітної виставки). На ювілейній сесії (на засіданні Відділу суспільних наук 29 вересня) член-кореспондент АН Л. М. Славін зачитав доповідь на тему: „Археологічні заклади Української Академії наук за 25 років її існування“.

Одночасно Інститут готувався взяти участь в роботах Першої всесоюзної археологічної наради, яку скликала Академія наук СРСР на кінець листопада — початок грудня. Інститут провів значну роботу до цієї наради (подав ряд звітних матеріалів, перспективний план на ближчі роки, підготував матеріали до виставки). Наряду відкладено на лютий 1945 р.

Всі важливіші питання роботи обмірковувались на наукових і науково-організаційних зборах Інституту. Таких зборів після відновлення Інституту у другій половині 1944 р. відбулося 10. На цих засіданнях, крім повідомлень співробітників Інституту про виконання тем, заслухано доповіді співробітників І. Самойловського про Корчоватський могильник і Л. Дмитрова про Київський замок, план ювілейної виставки до XXV-ліття АН УРСР та виставки до Всесоюзної археологічної наради. На цих засіданнях було заслухано і обмірковано ряд інформацій і доповідей позамісцевих наукових робітників: Б. О. Рибаківа (Москва) про подорож до Чернігова в справі обслідування його пам'яток (5 вересня), Т. С. Пассек (Москва) „З історії найдавнішого землеробського населення на території України“ (25 вересня), Д. Ф. Красицького (Дніпропетровськ) „Розвідки Дніпропетровського музею в порожистій частині Дніпра“ (21 листопада), М. Кібальчича „Саркофаг Ярослава Мудрого“ (21 грудня). Заслухано також доповідь М. Л. Макаревича про наслідки польового археологічного вивчення Запорозьких січей влітку 1941 р.

Чималу роботу виконав Інститут в 1944 р. в ділянці культурно-масової освітньої роботи. Співробітники Інституту прочитали в Києві протягом другого півріччя 16 лекцій різним колективам і організаціям (робітникам на будівництві Хрещатика, в будинках культури на Сталінці і на Подолі, в будинку архітектора, в гвардійському дивізіоні авіації дальньої дії, в підшефному госпіталі) переважно на теми з історії стародавнього Києва та з історії Хрещатика.

В 1944 р. Інститут здав до друку та підготував ряд статей і матеріалів, з яких відмітимо головні: 1) В № 2 „Наукових записок Інституту історії і археології“, який друкується, вміщені статті наших співробітників — О. Лагодовської, М. Сібільова, Л. Дмитрова; 2) стаття Л. Дмитрова „Археологічне вивчення Нікопольщини (1935—36 рр.)“ підготована до чергової книги „Наукових Записок“ Інституту історії України; 3) стаття Л. Славіна „Ольвія, як міське поселення“ надрукована в I томі Ювілейного Збірника, який вийшов з друку; 4) стаття Л. Славіна „На порозі історії українського народу (Древні слов'яни на території Украї-

ни)“, надрукована в № 5—6 журналу „Українська література“ за 1943 р., який вийшов в 1944 р.; 5) підготовано до друку I том неперіодичного видання „Наукові Записки“.

Спинимось на стані науково-допоміжних закладів Інституту в 1944 р.

Інституту пощастило розшукати і перенести до свого приміщення лише частину своєї бібліотеки і наукового архіву. Значну частину бібліотеки (до 8.000 кн. од.) та архівних матеріалів вивезено німецько-фашистськими окупантами з Києва, причому майже всю цінну археологічну літературу, як монографічну, так і періодичну. Протягом другого півріччя 1944 р. проведено велику роботу по впорядкуванню повернених книжкових фондів археологічними виданнями через звернення до ряду наукових закладів і видавництв (переважно в Москву, також в ряд обласних центрів УРСР).

Значна частина колекцій Інституту, які лишилися в Києві, теж була вивезена німецько-фашистськими окупантами. Залишки колекцій Інститут передав Республіканському державному історичному музеєві з правом одержання в разі потреби для наукового опрацювання. У другій половині 1944 р. Інститут переніс до своїх приміщень для наукового опрацювання колекції Ольвії, Райковецького городища, Вишгорода, Києва (Михайлівський монастир, Десятинна церква).

Експериментально-технічна база Інституту перебуває в стадії організації. Інститут повинен організувати і обладнати: а) лабораторію для реставрації та консервації, б) фотолабораторію, в) фонд експедиційного обладнання. За друге півріччя 1944 р. розшукано і повернено до Інституту частину устаткування для реставрації і консервації, одержано від академічного відділу технічного постачання деяке устаткування для цієї лабораторії і для фотолабораторії. Дещо закуплено на приватному ринкові і в державних крамницях. Проте, все це в дуже малій ще мірі може задовольнити потреби Інституту.

Закінчуючи ці відомості про життя Інституту археології в 1944 р., не можна не визнати, що він провів чималу роботу по науково-організаційній і по науково-дослідницькій лінії. За досить короткий час — близько півроку — Інститут археології розгорнувся, як самостійний науково-дослідний заклад, і почав науково-дослідницьку і польову роботу.

Треба взяти на увагу, що в 1944 р. Інститут зазнав ряду труднощів у всіх ділянках роботи: в забезпеченні кадрами, в підвищенні кваліфікації молодших співробітників, в недостатності видавничих лімітів, у відсутності багатьох спеціальних видань, в незабезпеченості лабораторним устаткуванням, в недостатності господарського устаткування. Над усуненням цих труднощів і хиб колектив Інституту повинен посилено працювати, щоб перетворити Інститут археології в міцний академічний заклад, центральний заклад археологічного вивчення УРСР.

Є. Дзбановський